
Издавачи

ИНСТИТУТ ЗА САВРЕМЕНУ ИСТОРИЈУ, Београд
ФОНД РУСКИ СВЕТ, Москва
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊАЛУЦИ

Главни и одговорни уредник
Проф. др Момчило Павловић

Уредници
Мр Ивана Пантелић
Др Јасмина Милановић
Мр Миомир Гаталовић

Рецензенти
Проф. др Предраг Ј. Марковић
Др Чедомир Антић
Др Бојан Б. Димитријевић

Лектура и коректура
Бранка Косановић

Графички уредник
Младен Ацковић

Дизајн корица
Надица Михајловић

Зборник је део пројекта *Конфликци и кризе – сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку (47030)*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

ISBN 978-86-7403-189-6

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И БАЛКАНСКИ ЧВОР

Зборник радова

Међународна научна конференција
Београд, 6–7. децембар 2011.

ПЕРВАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И БАЛКАНСКИЙ УЗЕЛ

Международная научная конференция
Белград, 6–7. декабр 2011 г.

THE FIRST WORLD WAR AND BALKAN KNOT

The International Scientific Conference
Belgrade, December 6–7. 2011

Београд 2014

ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ

Проф. др МОМЧИЛО ПАВЛОВИЋ
директор Института за савремену историју

Поштована председнице Парламента,
Поштовани министре просвете и науке,
Поштовани министре културе,
Поштовани државни секретаре Министарства спољних послова,
Ваше екселенције, декани, директори, драги учесници конференције,
драги студенти, даме и господо,

Указали сте Вашим присуством част историји као науци, Институту за савремену историју, Руском свету и другим суорганизаторима ове конференције. Ту смо да памтимо оно што други заборављају, да подсећамо да се не понове грешке, да извучимо примере добре праксе сарадње кроз историју, да новим истраживањима померамо границе историографије, да још једном разменимо мисли и сазнања о историјским догађајима. Толике су наше моћи.

Историја везује за Балкан готово све моћне европске и светске државе. Као зона посебних интереса спољне политике великих сила, историја тражи, како је то неко рекао, да не скидамо поглед са Балкана. И ми који живимо овде и они који се интересују за нас.

Најмирнији Балкан био је онда када је био заборављен или остављен Балканцима. Полуострво стиснуто између Црног и Јадранског мора, за неке је стражње двориште и Европе и Русије и Блиског истока. Није ни географски велико нити богато природним ресурсима. Па ипак, Балкан је у жижи интересовања светских сила. Историја га је учинила чудном смешом религија, народа и култура и она му је давала и данас му даје посебан значај.

На Балкану се, као ретко где у свету, прошлост судара са садашњошћу. Балкан је истовремено и мост и бојно поље између царстава, вера и култура. На Балкану је 395. године успостављена граница поделом на источно и западно Римско царство, ту је опет граница између католичког и православног света и коначно ту је граница која дели крст од полумесеца, бојно поље у XIX веку турског османског и западног утицаја и подржаваних балканских национализама. Балкан је такво место на коме су се цивилизације спајале и сукобљавале. Лорд Овен у књизи *Балканска одисеја* пише о „култури насиља на раскрсници цивилизација“ и „традицији решавања сукоба оружјем“.

Када започиње велики европски рат, приметио је једном приликом Бизмарк, он „настаје (...) из такве глупе ствари као што је Балкан“. Његова је и изрека да „Балкан није вредан здравих костију једног померанског гренадира.“ Али, педесетак година касније управо је Немачка два пута у светским ратовима пустошила већи део Балкана.

Иако је топоним Балкан географски појам и значи планина, он је у делу западне јавности током XIX века па све до данашњих олако прерастао у цивилизацијску увреду. Балкан је постао негативно друго Европе, провинцијална периферија, метафора за ризичну зону прекомерног упражњавања варварстава“.

Марија Тодорова сматра да је „Балкан послужио као складиште негативних карактеристика наспрам којих је конструисана позитивна и самохвална слика 'Европејаца' и 'Запада'". Весна Голсворти пише да интересовање за Балкан на Западу обично траје онолико колико и ратови. То је створило утисак да он ништа друго и не нуди, да се ради о празној позорници на којој се сваких четрдесетак година одигра по који крвави комад. Балкан је остао место где је историја и даље важна, део свакодневице, а не као на Западу „нека врста куриозитета, предмет затворен у уџбенике“, пише Лонгиновиц.

Прича о Балкану је на Западу постала прича о месту на коме се ствари решавају екстремним насиљем и злочиним, а за то се наводе примери убистава владара као Александра и Драге, Фердинанда и Софије. Створена је слика о лепим пејзажима и крволочним људима, „земљи убистава и освете“. Балкан је постао и „нижа цивилизацијска категорија“, „црна рупа“, „прљаво европско двориште“, „неизлечив болесник“, „крвава Европа“, „крваво предворје варварског Оријента“... У суштини то је каљуга из које нико није изашао чист.

Многи Немци верују да су чак и Аустријанци балканизовани. Како пише Славој Жижек, за многе Аустријанце Балкан почиње у Словенији, за Словенце у Хрватској, док је за Хрвате Балкан у „православној, деспотској и византијској Србији“. Бугари и Румуни вјерују да многи на Западу када кажу Балкан, мисле на (бившу) Југославију.

У региону су, како пише Тодорова, као „последница неколико векова друштвеног инжињеринга – етничких и верских ратова и протеривања (односно, етничког чишћења), створене углавном хомогене државе.“ У Извештају Карнегијеве комисије о узроку Балканских ратова 1912. и 1913. године Други балкански рат се описује „најнепотребнијим и најбруталнијим ратом модерног доба“. Комисија пише да су у оба рата „борбе вођене као да је крајњи циљ затирање“ и да су биле обележене стварима које „нису дозвољене у цивилизованом ратовању“.

Тодорова подсећа и да су ове реченице написане само неколико месеци пре још крвавијег и бруталнијег Првог светског рата. Један домаћи аутор тврди да су „у основи негативног маркирања Балкана стајале“ европске империјалне силе и да је „Балкан остао трајна позорница“ њиховог поткусуривања. Оне су „наметнуле ратове“ који су додатно оснажили стереотипну причу о Балкану као бурету барута, конфликтној раскрсници континента, цивилизација и култура“.

Европа је на Балкан покушала да смести све оно ружно што је волела да мисли да је оставила за собом. Мајкл Херцфелд пише да много „онога што се приписује Балкану избија у народима који себе сматрају западним“.

Тодорова пише о балканизацији као „синониму за повратак племенском, заосталом, примитивном и варварском“. Балканизација је у међувремену широм света постала синоним за све поделе и најразличитије опасности постојећем поретку. Једном речју то је чвор кога је тешко развезати.

Ова и друга сазнања навела су нас да уочи обележавања 100-годишњице од Првог балканског рата и долазеће 100-годишњице од почетка Великог рата окупимо историчаре и оне који се истраживачки баве историјом, од Јапана, преко простране Русије и Украјине до САД, да изложе своје истраживања и сазнања о динамици европске и светске политике на Балкану и балканском чвору као једном од узрока Првог светског рата. Посебна пажња биће посвећена улози великих сила, њиховим укрштеним интересима и амбицијама на Балкану. Научници из земље и иностранства презентоваће своје истраживачке резултате и покушати да одговоре на питања која су актуелна и 100 година после ових догађаја као што су: узроци Првог светског рата; политички и национални процеси у балканским државама пред Први светски рат; Балкански ратови – регионални конфликти или увод у Први светски рат; улога и место Балкана у међународним односима на почетку Првог светског рата; Сарајевски атентат и почетак Првог светског рата; балкански театар војних дејстава у првом рату; историјско сећање на Први светски рат у Русији и Србији; да ли је рат био неизбежан и ко је одговоран за рат.

Циљ конференције је приказивање процеса везаних за почетак Првог светског рата као и перцепција ових догађаја после 100 година, на научној основи као брана квазинаучним и политизованим тумачењима догађаја и чињеница које су довеле до почетка Првог светског рата. Њих ће, свакако, бити на претек до 2014, а опомена на последице Првог светског рата треба да буде у циљу јачања атмосфере узајамног разумевања и сарадње међу државама и научним удружењима свих држава.

Захвалан сам још једном свим учесницима, посебно странцима који су дошли у Београд, суорганизаторима конференције, посебно руководству Фонда Руски свет из Москве, његовој екселенцији руском амбасадору Конузину, посебно Петру Фролову из руске амбасаде, сарадницима Института који су учествовали у припремним радњама, деканима: проф. др Драгу Бранковићу – Филозофски факултет Бања Лука, проф. др Владимиру Цветковићу – Факултет безбедности у Београду, проф. др Горану Максимовићу – Филозофски факултет у Нишу, проф. др Александру Петојевићу – Педагошки факултет у Сомбору, проф. др Александру Јовановићу – Учитељски факултет у Београду, председнику Крунског савета Драгомиру Ацовићу, директору РТС Николи Миркову и другима који су на било који начин помогли одржавање конференције.

Посебну захвалност изражавам председници Народне скупштине Републике Србије Славици Ђукић Дејановић, која је прихватила и помогла реализацију идеје о конференцији и министру проф. др Жарку Обрадовићу, без чије помоћи и подршке Институт не би могао да оствари своје планове. Сви они су уложили своје време и свој ауторитет да ова конференција успе у својој основној намери.

Наше намере су искрене, циљеви су мали и зато не страхујемо од критика. Плашимо се неоправданих похвала. Хвала.

АЛЕКСЕЈ АНАТОЉЕВИЧ ГРОМИКО

директор европских програма Фонда Руски свет, Москва

СЕТИМО СЕ ВЕЛИКОГ, ЗАБОРАВЉЕНОГ ДРУГОГ ОТАЏБИНСКОГ РАТА

Први светски рат се у Русији често зове „заборављени рат“. И заиста, за Русију је XX век био толико драматичан и испуњен догађајима да су због многобројних наслага каснијих догађаја и идеолошких смерница сећања на тај рат брзо избледела, па се чак и потпуно избрисана. Тај рат су засенили револуција 1917. године, грађански рат, а затим и Велики отаџбински рат. Да, ти догађаји нису били ништа мање трагични, они су чак били и трагичнији од Првог светског рата. Међутим, они су настали из нераскидиве везе са њим, а у много чему су и проистекли из њега. А тада, последњих година постојања Царске империје, тај рат се није звао другачије него само Други отаџбински и Велики рат.

Први отаџбински рат је био рат 1812. године, који је започео инвазијом Наполеонове војске у Русију. Велики отаџбински рат је избио после напада Хитлерове армије на Совјетски Савез. Међутим, у Први светски рат Русија није ушла да би заштитила своју територију већ да би заштитила православни простор, у конкретном случају Србију, која се налазила далеко од њених граница. Отаџбином се није сматрала само руска земља, већ сва духовна Екумена која се налазила под заштитом трећег Рима. Од тада је написано брдо литературе о Првом светском рату, али су многи спорови остали до данашњег дана, а многи од њих уопште нису ни решени. Дуго се сматрало да је тај рат за Русију био непотребан, узалудан и погрешан. Међутим, тако мисле они који када разматрају прошлост, у којој нису живели не умеју да се у ту прошлост удубе, који догађаје из далеке прошлости оцењује са позиције свог, а не по аршинима тог времена. Онима који су за то способни, јасно је да Русија није могла да остане по страни. Тешко је не сложити се са Кисинџером: „Немачкој се приклонила Бугарска, коју је Русија ослободила од турске владавине“ – пише он. „Аустрија је извршила анексију Босне и Херцеговине и покушала да претвори у протекторат Србију, јединог достојног пажње савезника Русије на Балкану. И на крају, пошто се Немачка убрзаним темпом устоличавала у Константинопољу, Русија је могла само да се пита да ли ће се епоха панславизма завршити тевтонском доминацијом над свим, за шта се она борила столећима“.

Ипак, до данас не постоји једнозначан одговор на питање колико су циљеви Русије у Првом светском рату били јасно формулисани и

промишљени. Председник Академије војних наука, генерал армије Гарејев, пише: „Када се говори о Првом светском рату, до данас ниједан историчар не може да објасни за шта је Русија ратовала у том рату“. Изгледа да се са сигурношћу може рећи само једно: романтизам и реализам, идеализам и реална политика, у склопу разноразних узрока који су Русију гурнули да учествује у том рату, све то је било тесно испрлетано и повезано.

Први светски рат је имао огромно значење како за Русију, тако и за целу Европу. Његове последице се тешко могу преценити. На рушевинама које је тај рат оставио настао је версајски систем. Зрно које је тај систем носио касније је дало отровне клице Другог светског рата. Многи историчари, међу којима је и Винстон Черчил, сматрали су време од 1918. до 1945. године целовитим периодом у којем се водио велики 30-годишњи рат. Резултати Првог светског рата су заиста променили карту света. Другим речима, свет XX stoleћа је био рођен у периоду од 1914. до 1918. године. Није случајно што га често зову „кратки век“. Ти догађаји су довели до распада две империје – Царске и Аустро-Угарске. Британска империја је постала потпуно зависна од Сједињених Држава. Европом је протутњао талас револуције. Формирале су се нове националне државе. Настали су многи прототипи и модели, који су се развили у другој половини XX века, на пример, Лига народа, на чијим је остацима касније створена Организација уједињених нација, која и у XXI stoleћу представља најважнији елемент међународног правног поретка. Своје прво борбено искуство и крштење Жуков, Коњев, Васиљевски, Малиновски, Рокосовски, Јерјоменко – будући прослављени совјетски маршали, стекли су управо током Првог светског рата. Таквих примера, који представљају временску спону, има на стотине.

Формирање руског света који данас познајемо започело је као последица тог рата. Тај појам се не може одвојити од процеса расељавања Руса и русофона ван територије и историјских граница Русије. Катаклизме које је изазвао Први светски рат први пут у историји су из наше земље истерале огромне масе света. То је оно што се назива првим таласом руске емиграције (беле емиграције). Док су раније руски свет и руска држава представљали једно исто, после 1917, којој је претходила 1914. година, Русија се брзо претварала у нацију у дијаспори, чији се представници били расејани по целој Земљиној кугли. Талас који је трајао све до краја XX stoleћа и то расељавање довели су до велике руске шизме, која је грађане нове социјалистичке државе супротставила онима који су из ње побегли. Тек последњих двадесет година овај раскол Руског света полако почиње да се заборавља; он је постао симбол не непријатељства већ принципа обједињавања.

У Русији се однедавно одвија процес другачијег тумачења догађаја везаних за Први светски рат. Треба рећи да потцењивање улоге Русије није било својствено само нашој земљи већ и другим државама и иностраној историографији. Русија је приказивана као држава која је изашла из рата и није испунила своје савезничке обавезе. У 1918. години ловорике победе су понеле Француска, Велика Британија и САД, а некадашњи савезник постао је њихов највећи непријатељ, против којег је покренута интервенција из иностранства. Никома није било до признавања заслуга Русије. А заслуге нису биле мале, оне су биле заливане крвљу милиона руских војника и официра. Још је маршал Фош рекао: „То што Француска није била збрисана са лица земље, што Париз није био заузет већ у првим месецима рата, за то се мора одати захвалност пожртвованој офанзиви Руса“. Главномандујући француске војске је мислио на офанзиву руске војске у источној Пруској и на битку у Гумбињену (данашњи Гусев).

Без обзира на епохалан значај Првог светског рата за даљу историју Русије, овај многодеценијски заборав је довео до тога да данас немамо ни Дан сећања на Други отаџбински рат, ни музеј тог рата. Ове године је на иницијативу Фонда „Руски свет“ основано Друштво сећања на Први светски рат, које треба да допринесе исправљању ове ужасне неправде.

Руси и Срби су постали браћа по оружју у XIX веку, мада су се духовно сродили још пре много столећа. На истој страни су се борили у време Наполеонових ратова. У XVIII веку после руско-турског рата у периоду од 1768. до 1774. и Кучукаинарцијског мира Русија је стекла право да брани интересе православног становништва у европском делу Османске империје. Русија је подржавала Србију за време Српског устанка 1804–1813, као и за време Другог српског устанка 1815. године. Турска је на крају била принуђена да Србији дозволи унутрашњу самоуправу, а затим и да јој призна статус вазалне кнежевине. После новог руско-турског рата 1877–1878. Србија је добила независност.

Први светски рат је још више учврстио руско-српско братство. Тих година оно је постало непоколебљиво. Мало ко се данас сећа да је српска армија била спасена од уништавања од стране Турака само захваљујући Николају II, који је фактички поставио Британији и Француској ултиматум са захтевом да обезбеде бродове, неопходне за њену евакуацију са обале Јадранског мора. Други светски рат је још једном постао доказ нераскидиве повезаности судбине Руса и Срба, који су опет заједно ратовали и заједно победили.

Драматични догађаји последње две деценије били су још једна провера чврстине пријатељства Руса и Срба – провера која је издржала испит времена.

СЛАВИЦА ЂУКИЋ ДЕЈАНОВИЋ
председница Народне скупштине Републике Србије

Ваше екселенције,
Поштовани господине министре,
Даме и господо, уважени гости,

Осећам искрено задовољство што имам прилику да вам, у име народних посланика, пожелим добродошлицу у Дом народне скупштине.

Конференција коју заједнички организују Институт за савремену историју и Амбасада Руске федерације у Београду, судећи према темама којима ће се бавити еминентни стручњаци, биће јединствен догађај и за стручну јавност и за све друштвене посленике који желе да сагледају и боље разумеју догађаје који су обликовали новију историју Европе.

О Првом светском рату и његовом балканском чвору, сагледа-ном кроз политичке и националне процесе у државама пред Први светски рат, Сарајевски атентат, али и кроз Балканске ратове, сећања и питања да ли се рат могао избећи – биће прилике да струка да свој суд и постави темеље за даља промишљања.

Лично, дубоко верујем да би колективно осећање свих народа, када се разговара о ратовима, могло да се сажме у једну тешку реч: неправда. Но, оно што је понекад доминантно осећање малих народа јесте да смо пречесто жртве, да смо налик оној фигури у стратешкој игри, која се жртвује на почетку јер се, по неком *repetitio compulsiva* шаховском отварању, увек изнова налази на мети топова.

Ако није превише очекивати, били бисмо најсрећнији када би ова конференција допринела општем разумевању догађаја који су Европу завили у црно; па да са те тачке крене исправљање неправди које се додатно утврђују најубојитијим оружјем савременог света – изговореном и написаном речју.

Најискреније поздрављајући све вас, цењени научници, који ћете током ова два дана учествовати у раду, али и све које сте, припремајући се за конференцију, мобилисали да бисте снагом чињеница бранили истину о узроцима, трајању и последицама Првог светског рата, дозволите да вас још једном позovem да се у Народној скупштини Републике Србије осећате пријатно. Нека наша кућа буде угодно место за ваш рад, а ова конференција садржајна и успешна. Захваљујем на пажњи.

Проф. др ЖАРКО ОБРАДОВИЋ
министар просвете и науке Републике Србије

Поштована председнице Народне скупштине Републике Србије, госпо
ђо Ђукић-Дејановић,
Уважене колеге министри,
Поштовани учесници Међународне научне конференције „Први свет-
ски рат и балкански чвор“,
Даме и господо,

Имам посебну част да вас поздравим на почетку Међународне научне конференције која се бави тако значајном историјско-политичком темом као што је место и улога Балкана уочи Првог светског рата.

Прво, а тиме и основно питање које се на овом еминентном скупу намеће јесте – зашто је за нас данас, скоро један век од избијања Првог светског рата, још увек важно да сагледавамо прилике, услове и околности, а посебно директне узроке, који су довели до тада највећег сукоба држава и народа у којем је убијено више од 15 милиона људи, 20 милиона рањено, а земље – учеснице претрпеле огромна разарања? Зар једном утврђене историјске чињенице саме по себи нису довољне за њихову непроменљивост у времену? Очигледно је одговор негативан јер и у овом савременом добу неки, подразумевајући да промењени односи снага дозвољавају и прекрајање историје, настоје да оповргну и промене суд који је историјска наука давно изрекла о разлозима због којих је дошло до Првог светског рата. Промена односа снага је код неких створила потребу да себе прикажу у новом повољнијем светлу у односу на историјске чињенице од пре 100 година. Безобзирност ових нових моделара наше прошлости иде чак до те мере да, као што су то чинили и ондашњи покретачи рата, врше замену узрока и повода. Сведоци смо да су не тако давно креатори нове светске политике, дакле политичари а не историчари у том смислу отишли толико далеко да су Србе и Србију оптужили за избијање оба светска рата!

Веома је битно утврдити шта су прави мотиви да се у времену када се промовише превазилажење подела и сукоба из прошлости истовремено покушавају редефинисати давно дати објективни историјски одговори. У том погледу, један од могућих праваца размишљања је да иза данашњих захтева за ревизију стоје исти они разлози које је историјска наука објективно оквалификовала као суштинске узроке Првог светског рата. Свакако да исправност једног оваквог погледа

одређује степен оптимизма у гледању на будућност савременог људског друштва.

Искуство настанка, трајања и последица Првог светског рата, као и других оружаних сукоба, нас учи и упућује да се морамо упорно и истрајно борити да се сви спорови у међународној заједници решавају мирним путем. Сви ратови се на крају ипак заврше преговорима, али остају људске жртве и разарања. Савремено људско друштво има разрађене механизме и институције за преговарање и мирно решавање међународних спорова на основу усвојеног међународног права и принципа равноправности и једнакости држава и народа.

Управо у том контексту веома важно је изнова сагледавати и додатно осветљавати услове и околности који су довели до узрока за избијање конфликта најширих размера као што је Први светски рат. С обзиром на то да је у тим условима због свог геополитичког и стратешког положаја Балкан био она тачка где су се најдиректније преламали различити интереси, разматрање и подсећање на настанак сукоба увек посебно мора обухватити и прилике на овом подручју. Неки историчари указују да Балкан у државном смислу данас умногоме личи на Балкан уочи Првог светског рата. Иако су у међувремену била два светска рата, неколико грађанских сукоба, Србија бомбардована, друштвени системи више пута мењани – после 100 година као да смо на новом почетку.

Наука и научници су јасно и недвосмислено определили да су милитаризам, удружени интереси, империјализам и национализам имали главне улоге у избијању Првог светског рата. Историја нас истовремено учи да борба са злом које има државно организован облик, статус и циљ, никад није дефинитивно добијена и није за сва времена окончана. Због тога, увек и изнова се морамо подсећати на праве узроке појава сукоба и ратова и морамо се снагом аргумената борити против оних који би желели, зарад неких нових сукоба и ратова, да то промене.

На крају, судећи по самом програму скупа, по рангу и броју учесника, домаћих и страних, као и по приспелим излагањима, уверен сам да ће у ова два дана бити додатно и свестрано расветљени и актуелизовани историјски услови и околности који су овде на Балкану изразавали и испољавали преламање историјских узрока Првог светског рата у његовом предвечерју.

Желећи вам успешан рад Конференције, још једном вас срдечно поздрављам. Хвала.

ВУК ЈЕРЕМИЋ

министар спољних послова Републике Србије

Госпођо председнице,
Уважени министри,
Екселенције,
Поштовани учесници конференције,

Имам част да у име господина Вука Јеремића, министра спољних послова Републике Србије, који, нажалост, није у могућности да вам се лично обрати, пренесем његову поруку овом уваженом скупу:

„Најтоплије захваљујем на позиву да узмем учешћа на конференцији „Први светски рат и његов балкански чвор“. Дубоко жалим што нисам у могућности да будем са вама, јер се ова конференција одржава у исто време када и састанак Министарског савета Организације за безбедност и сарадњу у Европи.

Конференција „Први светски рат и његов балкански чвор“ обележава почетак низа комеморација стогодишњице почетка Првог светског рата. Србија је у том рату била нападнута, водила је ослободилачки рат и завршила га на страни победника. Поднела је огромне жртве и платила високу цену слободе. Ту цену су платили својим животима наши преци, а на нашој генерацији је да интелектуалним и политичким ангажовањем осветлимо тај турбулентни период историје и нагласимо оно што је било праведно и истинито. Осим тога, сматрам и да је сврха оваквих конференција да се укаже на историјске поуке које могу да буду од користи у суочавању са изазовима нашег времена.

Ретко када је стамена подршка Русије Србији била тако битна као у лето 1914. када је Санкт Петербург одлучио да уђе у Први светски рат због агресије на нашу земљу.

Губици и жртве били су ужасавајући. Руски народ доживео је тешка страдања и у долазећим годинама био изложен дубоким потресима и поделама.

Наша земља ће наставити да са најдубљим поштовањем памти ову велику пожртвованост као и незаборавну улогу Русије у спасавању језгра српске армије у кључном тренутку рата.

У јесен 1915. наша војска била је принуђена да крене у дуго и мукотрно повлачење кроз Албанију према Јонском мору. До јануара 1916. око 100.000 Срба се окупило на негостољубивој обали. Британска и француска одлука да упуте транспортне бродове да их превезу на безбедно, биле су под великим утицајем цара Николе Другог, који је

послао истоветне депеше Лондону и Паризу, а које су гласиле: „Ако наши савезници не спасу српске снаге груписане на обалама Албаније, Русија ће се моментално повући из рата.“ Исход је био – спасење. Наша армија је била избављена и премештена на грчко острво Крф, где је одахнула, одморила се и прибрала и за годину дана кренула на пут ослобађања Србије.

Како се приближавамо дану стогодишњице обележавања почетка Првог светског рата, врше се покушаји ревизионистичког тумачења његовог значења и значаја, као што се чини и поводом неких других епохалних догађаја 20. века. Ипак, остајем у чврстом уверењу да ће и ова конференција бити бедем против ових покушаја преиначења жртве у нападача и обрнуто.

Молим Вас да пренесете моје најдубље уважавање свима онима који су допринели организовању и учешћу на овој конференцији, чији је циљ, уверен сам, у томе да буду у служби одавања почастии спонама пријатељства наша два народа, који су издржали испите времена.

Са изразима поштовања и пријатељским поздравима,

Вук Јеремић

Поздравни говор министра Јеремића прочитао је државни секретар Министарства спољних послова Иван Мркић

Проф. др ВЛАДИМИР Н. ЦВЕТКОВИЋ
декан Факултета безбедности Универзитета у Београду

Уважене званице,
поштоване колегинице и колеге,

Пре готово сто година балкански чвор је био тешко размрсив, а такав је и данас. Зато је и тема нашег скупа болно актуелна, премда се до недавно чинило да је то на ивици апсурда. Међутим, историја не трпи привремена решења и кад-тад несређени рачуни долази на исплату. Синоћна, да не кажем јутрошња седница министара иностраних послова земаља чланица Европске уније, на којој се расправљало о условима најобичније кандидатуре Србије за приступ у чланство ЕУ, о томе несумњиво сведочи. Политичка атмосфера на том уваженом скупу, бар како су је пренели медији, као да је стигла времепловом: тако рећи исти актери и безмало исте политичке позиције, интереси и аргументи као они од пре једног века – то свакако не може бити случајно. Заједнички именитељ за све: страх од Србије као могуће „продужене руке Русије на Балкану“. Речени, реални или измаштани страх – готово да је свеједно, твори основе политике европских и светских сила већ више од два века на простору југоисточне Европе. У том страху огледа се судбина модерног Балкана.

Кључна попришта балканске борбе за утицај и престиж, покровитељство и/или контролу, који су били спорни још од Првог српског устанка против Османског царства 1804. а посебно за време дуге Источне кризе и њених потоњих одсјаја у виду Балканских ратова и Великог рата на почетку XX века, остала су непромењена услед конфузног унутрашњег стања и нејасних политичких перспектива старих географских одредница а данас нових (псеудо)националних држава: Босна и Херцеговина, Албанија, Косово и Македонија налазе се у стању „транзиције“ којој нико није у стању да одреди даљи ток; при том, Србији се не верује, док се Грчкој, Румунији и Бугарској спрема отпремање у другу или чак трећу лигу неке будуће Европске уније. Гледано из дате перспективе, чињеница да о Балкану и Првом светском рату говоримо управо у овом сјајном здању у коме се званично креира актуелна политика једне важне балканске земље, готово да има патетичне конотације. Ипак, тешко да смо могли наћи боље место за суочавање са прошлошћу и налажење по(р)ука за будућност. Историјска „дуга трајања“ дословно детерминишу савременост и дужност мислећих људи јесте да укажу на структурне елементе таквих трајања, да би се на том

трагу показало шта је уистину прошло, а шта пак реално могуће у данашњем времену.

Наравно, о томе што се тачно догађа данас тек ће се организовати научни скупови... Нама остаје наука да су током читавог XX века велике силе балкански чвор пресецале на начин како је то по легенди један антички балкански ратник давно већ (олако) учинио – ударцем мача! Александар Велики је остао узор и нешто мање великим али зато не и мање ратоборним политичарима XX, као и текућег XXI века. Сведоци смо да се политичка логика разрешавања савремених балканских контроверзи и даље руководи оном старом милитантном формулом по којој „када сила не помаже, додај још силе!“ Отуда и безбедност на Балкану, у њеним разноликим формама, од државне и националне, до социјалне и економске, никада није била резултат чисто унутарбалканских односа. Када би то било могуће – компромис, договор или „равнотежа снага“ врло брзо би били успостављени а унутрашње напетости ограничене или бар битно сведене., Балкан је, нажалост, био, а по свему и остао, место на коме се надмећу и међусобно доказују много моћније силе него што су то балканске. Зашто је то тако, макар и делимично, одговориће, надам се, овај наш скуп посвећен преломном историјском догађају XX века.

Најзад, дозволите ми да приметим да је Први светски рат, поврх осталог, радикално преобликовао балкански политички простор, и то не само када су у питању нове и старе државе, тј. њихове границе, унутрашња уређења и све друго што спада у ред класичних државних питања. Посебно наслеђе Великог рата јесте додатна конфузија у ионако већ проблематичном самопоимању балканских народа. Неки од њих нестали су у вртлогу изградње нација (Цинцари, Власи, Ашкалије и други), док су други, бројнији, организованији или пак насилнији, из генерације у генерацију, зависно од државних оквира, мењали свој назив/име, па самим тим и саморазумевање. Сетимо се само речитог примера балканских муслимана (данас већином Бошњака и Албанаца), али исто тако и Срба, Црногораца, посебно Македонаца. Не би требало имати илузије и по питању креирања националног идентитета Словенаца и Хрвата, баш као и Румуна и Бугара. У сваком случају, конструкција друштвених идентитета, надасве, националних, остаће трајан проблем, највећи безбедносни ризик, и ако хоћете – главна претња миру (не само) на Балкану. На нама је, као научним посленицима, дакле: историчарима, филозофима, социолозима и другима, да укажемо ако већ не можемо на најбоље (јер то нас пречицом уводи у сумњиву сферу идеолошке и утопијске праведности), онда бар на најразумније одговоре на такве изазове.

АЛЕКСАНДАР ВАСИЉЕВИЧ КОНУЗИН
 амбасадор Руске Федерације у Србији

Поштована госпођо председнице Народне скупштине Србије,
 Поштована господо министри, Ваше ексцеленције,
 Поштоване даме и господо,

Драго ми је што могу да поздравим учеснике ове међународне конференције.

Први светски рат и његов балкански чвор представљају непресушну тему. Са њим су повезана и неисцрпна питања и одговори на та питања: зашто је дошло до рата, да ли је био неизбежан, да ли је урађено све да се рат спречи? Зашто су примирје и мир постали само пролог још страшније катаклизме човечанства – Другог светског рата? Да ли смо се ослободили последица Великог рата, или сенка његовог црног крила и даље лебди над Европом и Балканом?

Светски сукоб је дуго сазревао. Сви учесници у међународним односима тог времена су гледали и штитили своје интересе. Неколико највећих држава у свету је било заинтересовано да задрже и ојачају своје геостратешке тековине у светској трговини и политици. Оне су се трудиле да не дозволе формирање нових центара моћи, који би могли да уздрмају њихове позиције. А ови последњи су тражили нове могућности за своју експанзију. Свет је постао тесан. Сукоби интереса међу државама, а касније и међу њиховим коалицијама, нарушили су ситуацију на целој планети – у Средоземљу, на Балтику, на Тихом и Атлантском океану, на Балкану, Блиском истоку, у централној Азији, Индији, Кини, Африци итд. Овде треба додати и регионалне размирице, као и незавршене процесе формирања нација и државних уређења.

Рат је постао васељенска казна целог људског рода. Сећање на њега се не може избрисати.

Да ли се данашњи свет суштински разликује од оног који је постојао пре сто година? Желели бисмо да одговоримо потврдно. Али то засад не можемо. У Европи, као и раније, нема равноправности и безбедности. Као и пре једног столећа Европу пресецају линије деоба. Као и раније постоје покушаји да се осигура једнострана премоћ.

Није мирно ни на регионалном нивоу, на Балкану. Нема потпуног помирења, ради се на ревизији некадашњих констатација. Косово пулсира као жива рана. Спољни актери понекад не само да траже тло за сарадњу, већ и ослонац за геостратешке тежње, чији је извор хиљадама километара далеко, и које се не ограничавају границама региона.

Свет се, као и пре сто година, налази пред решавањем свеобухватних проблема и глобалних претњи. Поуке Првог светског рата треба да нас упозоре да не поновимо претходне грешке.

Пре скоро сто година Србија је постала прва жртва конфликта, који се за њу, као и за Русију, претворио у пут на Голготу. По мишљењу историчара, Срби су били једини који су водили праведан рат за заштиту своје независности и слободе, националног поноса и људског достојанства.

Заједничка борба народа Русије и Србије у годинама Првог светског рата је неизбрисивим словима уписана у многовековни летопис односа између наших народа. Та историја је сачувана и у документима. Амбасада поседује копије уникатних архивских материјала, које смо добили од Федералне архивске агенције Русије, Централне државне архиве Војно-поморске флоте и Историјско-документарног департмана Министарства иностраних послова Русије. Желео бих да вам предам те материјале. Надам се да ће они помоћи историчарима који се баве темом Првог светског рата.

ДРАГОМИР АЦОВИЋ
председавајући Крунског савета

ВЕЛИКИ РАТ – РУСКИ ФРОНТ

Отварање изложбе, Дом Народне скупштине Србије, 6. децембар 2011.

Уважена госпођо председнице Народне скупштине Србије,
ваше екселенције министри и амбасадори,
учесници међународне научне конференције „Први светски рат и бал-
кански чвор“,

Даме и господо, имам част да вам се обратим у име Фонда Краљевски двор, који је један од покровитеља и организатора овог скупа.

Приближава нам се стогодишњица почетка велике европске и светске трагедије која је битно и моћно обележила наше време, наш свет и наше поимање историје. Оружани сукоб који је заслужио назив „Светског“ померио је разумевање рата као феномена, смањило дистанцу између војника и цивила, између ратника и миротворца, између фронта и позадине, између чињења и нечињења. Рат који је укинуо појам невиности, рат чији наук неуспешно увежбавамо већ готово читав век и који нам се баш зато упорно и изнова враћа, окупио је данас овде у Дому Народне скупштине историчаре, научнике, znalце и форензичаре вештина и заблуда политике, људског духа и Каиновог наслеђа. Када се о нечему много зна, или се барем верује да се много зна, тешко је разгранути наслаге старих заблуда и изборити се са новим полуистинама и потребом да се због данашњег профита спекулише прошлосту. Зато је добро, с времена на време, проверити своје сећање, отворити унутрашње очи и слушати срцем. Хладна глава је, даме и господо, потцењена мана! Вреле главе покрећу трагедије, хладне главе покрећу катаклизме!

Пред нама се налази изванредан избор фотографија које сведоче о времену Првог светског рата, онаквог како га је забележио објектив фото-апарата на руским фронтима који су, из разних разлога, остали на релативној периферији нашег историјског знања и сећања. То су замрзнуте слике у разним нијансама таме, као што приличи иконичким сценама страдања и патње, хероизма и жртвовања, борбе добра и зла; то су иконе света који је умро у боји и наставио живот у подсвести потомака, лишен сваког другог тона осим црно-белог, оног који припада сенкама. На овим сликама блато и крв имају исту боју, дим из

хаубица и облаци на небу исту драматику, хоризонт чини чемерно пространство и још чемернији скучени амбијент рова и израђављене земље, димњаци бродова и цеви топова са истом претњом устремљени су ка небесима. На овим сликама готово да нема разлике међу људима, међу чиновима и класама, међу херојима који су остали да живе и после смрти и међу онима чији је дух умро од страха чим су се родили. Све је то иста слика људске судбине и трагедије постојања.

Иако се ради о фотографијама са фронтова руске царске армије, њихов дух и амбијент се препознају на сликама са свих меридијана. Међу ликовима није тешко препознати сопствене претке, вољене сени и бестелесне успомене. Аутори изложбе с пажњом и осећањем мере одабрали су сцене ведрине и очаја, моменте одмора и заборављања, молитве и сећања, рањенике и оне који их негују, генерале и редове, витезове морских таласа и јахаче пустиње, јуришнике и жртве јуриша... Тешко је наћи овде снимке који сведоче о војној елеганцији и отмености професионалних витезова. Само разгажене и расквашене чизме, изгужване униформе, много бркова, по нека брада и бескрајно уморне очи... То су слике рата који је огољен онако како велике патње оголе људски карактер. Ако погледате боље, видећете да нема лета и сунца на овим сликама. Тамо где се умире, сунце не греје, осим да убије!

Изложба тематски прати фронтове на Кавказу, Балтику, пољском Прибалтику, у Румунији и на Црном мору од 1914. до 1917. После тога, настаје нова историја чија стогодишњица такође долази и ваља да нас подстакне да саопштимо неке нове и неке старе истине и себи самима и онима којима смо о ономе што је било говорили, пре свега бојећи се и стрепећи од онога што већ јесте.

Захваљујемо се управи и стручњацима Централног музеја оружаних снага који су ову изложбу припремили. Дobar део материјала долази из заоставштине оне војске избеглица која је после 1919. године у тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца нашла другу отаџбину.

На крају, даме и господо, треба да се сетимо да постоји још један лик Великог рата 1914–1918. године. Савезничке силе су солидарно основале Споменицу победе коју су добили сви они који су учествовали у ратном напору. Споменица је у аверсу носила симболички лик крилате Победице, Нике, а у реверсу посвету „Велики рат за цивилизацију“. Носила се о траци дугиних боја као симбол наде и освојеног мира. Додељивали су је Француска, Италија, Јапан, САД, Белгија, Бразил, Куба, Тајланд, Чехословачка, Португал и Румунија, Грчка и Јужна Африка... Србија и Русија нису! Прва, да не би повредила своје нове сународнике, припаднике стране која је рат номинално изгубила; друга зато што је у вихору рата нестала, а држава која је наследила ни тај

рат, ни његове жртве није сматрала својим! Стрепимо да овај жалосни стереотип још увек траје, и баш зато од ове конференције и од ове изложбе очекујемо, с правом, и више него што је разложно.

Научна конференција која је данас отворена бавиће се поводи-ма, узроцима, факторима и вођама рата. Ова изложба бави се учесницима и последицама. Једно без другог не иде!

САДРЖАЈ

ПОЗДРАВНИ ГОВОРИ

Момчило Павловић	5
Алексеј Анатољевич Громико	9
Славица Ђукић Дејановић	12
Жарко Обрадовић	13
Вук Јеремић	15
Владимир Н. Цветковић	17
Александар Васиљевић Конузин	19
Драгомир Ацовић	21

РЕФЕРАТИ И САОПШТЕЊА 25

Момчило Павловић	
„БАЛКАНСКИ ЧВОР“ И ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	27
Никола Б. Поповић	
ЕВРОПСКЕ СИЛЕ И ВЕЛИКОНАЦИОНАЛИЗМИ НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ ПОЧЕТКОМ ХХ ВЕКА	43
Александар Олегович Наумов	
ПРИМИРЈЕ ДУГО 20 ГОДИНА	51
Леонид Петровић Решетников	
УЛАЗАК РУСИЈЕ У ВЕЛИКИ РАТ – МОРАЛНО-ОБИЧАЈНИ АСПЕКТ	63
Јекатерина Владимировна Романова	
БАЛКАН У МЕЂУБЛОКОВСКИМ ПРОТИВРЕЧНОСТИМА ВЕЛИКИХ ДРЖАВА	71
Валериј Аркадијевич Алексејев	
БАЛКАНСКЕ ЛЕКЦИЈЕ – ГЕОПОЛИТИКА И РЕЛИГИЈА	83
Тијана Шурлан	
ХАШКЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ ИЗ 1899. И 1907. У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ И МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА	91
Vojislav Pavlović	
LA SERBIE DANS LE SYSTEME DES ALLIANCES FRANÇAISES LORS DES GUERRES BALKANIQUES 1912–1913	109

Дмитриј Сергејевич Лавринович ПРОЦЕСИ НАЦИОНАЛНЕ ЕМАНЦИПАЦИЈЕ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА И БЕЛОРУСА У ПЕРЦЕПЦИЈИ РУСКЕ ЛИБЕРАЛНО-КОНЗЕРВАТИВНЕ ЕЛИТЕ НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА: ОПШТЕ И ПОСЕБНО	143
Александар Артурович Сагомоњан БАЛКАНСКИ РАТОВИ 1912–1913. КАО ВЕСНИЦИ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	155
Ивана Крстић Мистрицеловић СРБИЈА ПОСЛЕ БАЛКАНСКИХ РАТОВА	161
Слободан Г. Марковић НАЦИОНАЛНА СВЕСТ СРБА ПРЕД ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	179
Stjepan Matković HRVATSKA POLITIKA UOČI POČETKA PRVOGA SVJETSKOG RATA	191
Дејан Микавица ЗАВЕТНА МИСАО СРБИЈЕ У ПОЛИТИЦИ ПРЕЧАНСКИХ СРБА ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	201
Саша Марковић СРБИ ЈУЖНЕ УГАРСКЕ (ВОЈВОДИНЕ) У ПОТРАЗИ ЗА ПАРАДИГМОМ ПОЛИТИЧКОГ ИЗРАЗА ПРЕД ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	221
Tetsuya Sahara SECRET COLLABORATION BETWEEN THE IMRO AND THE OTTOMAN SPECIAL FORCE ON THE EVE OF FIRST WORLD WAR	237
Виктор Јевгењевич Авдејев ЈАВНА И ДРУШТВЕНА ДИПЛОМАТИЈА РУСИЈЕ НА БАЛКАНУ ПРЕД ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	253
Ђорђе Ђурић НИКОЛА ХАРТВИГ Портрет руског дипломате у Србији 1909–1914	267
Дарко Гавриловић РАД СЛОБОДНИХ ЗИДАРА НА СРПСКО-ХРВАТСКОЈ САРАДЊИ ОД КРАЈА XIX ВЕКА ДО ПОЧЕТКА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	277
Жарко Обрадовић БАЛКАНСКИ НАРОДИ И ВЕЛИКЕ СИЛЕ УОЧИ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	289
Виктор Николајевич Вороњин САРАЈЕВСКИ АТЕНТАТ КАО ПРОВОКАЦИЈА ПЛАНИРАНА С ЦИЉЕМ ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ПОДЕЛЕ СРБИЈЕ	319

Christian Costamagna	
THE BALKANS ON THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR, OR THE BALKAN KNOT AND THE FIRST WORLD WAR. REMEMBERING THE ASSASSINATION OF THE ARCHDUKE FRANZ FERDINAND OF AUSTRIA. THE CASE OF THE ITALIAN NEWSPAPER "LA STAMPA" OF TURIN, 1914–1999	329
Константин Сергејевич Гајворонски	
„МАРИНСКИ“ МОТИВ АТЕНТАТА У САРАЈЕВУ	343
Срђа Трифковић	
ЈУЛСКА КРИЗА 1914: ЗАЈЕДНИЧКИ ЗЛОЧИНАЧКИ ПОДУХВАТ ЦЕНТРАЛНИХ СИЛА	351
Данило Шаренац	
РУСКА ВОЈНА ПОМОЋ СРБИЈИ 1914–1915	359
Александар Петровић Рент, Валентина Витаљевна Шевченко, Богдан Михајлович Јанишин	
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И УКРАЈИНСКЕ ЗЕМЉЕ – ИСТОРИОГРАФСКИ КОНТЕКСТ	377
Сава Живанов	
НИКОЛАЈ II У ПОКУШАЈИМА ДА ЗАУСТАВИ ВЕЛИКИ РАТ	387
Frédéric Dessberg	
FRENCH HISTORIOGRAPHY AND THE RECENT RESEARCH AND DEBATES ON GREAT WAR AND ALLIANCE BETWEEN FRANCE AND SERBIA	395
Ђоко Трипковић	
ЗАРАЂЕНЕ СИЛЕ И БАЛКАНСКО РАТИШТЕ 1914–1916	411
Далибор Денда	
СРПСКА ВОЈСКА У ПРЕДВЕЧЕРЈЕ ЕПОХЕ РАТОВА 1912–1920	423
Григориј Давидовић Шкундин	
АНТАНТА И БУГАРСКА 1916–1918. ДА ЛИ ЈЕ БИО МОГУЋ СЕПАРАТНИ МИР	437
Сергеј Владимировић Черњаовски	
РУСКА ЦРНОМОРСКА ФЛОТА У ВЕЛИКОМ РАТУ ЗАБОРАВЉЕНЕ ПОБЕДЕ	455
Дмитар Тасић	
ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА, ОСЛОБОЂЕЊЕ И ОБНОВА ВЛАСТИ У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ	465
Денис Александровић Маљцев	
РУСКЕ ЈЕДИНИЦЕ У ФРАНЦУСКОЈ И НА СОЛУНСКОМ ФРОНТУ ТОКОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	477

Владимир Н. Цветковић	
ПРОПАСТ ИМПЕРИЈА НА БАЛКАНУ И СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ	489
Јелена Анатољевна Бондарева	
ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И РУСКА ЕМИГРАЦИЈА НА БАЛКАНУ	505
Алексеј ГенADIЈЕВИЧ Чернишев	
БАЛКАНСКИ ПРОЦЕП	519
Душица Бојић	
СРПСКЕ ИЗБЕГЛИЦЕ У РУСИЈИ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	527
Thomas Fleming	
A WOTCHED CIVILIZATION	563
Станислав Сретеновић	
СРБИЈА ВИКТОРА БЕРАРА: ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ДОПРИНОС СРБИЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИМ НАПОРИМА САВЕЗНИКА 1915.	571
Јелена Спартакoвнa Сењавскa	
ИСТОРИЈСКО СЕЂАЊЕ НА ПРВИ СВЕТСКИ РАТ – СПЕЦИФИЧНОСТ ЊЕГОВОГ ФОРМИРАЊА У РУСИЈИ И НА ЗАПАДУ	585
Игор Владимирович Домњин	
БАЛКАНСКИ ФАКТОР ВЕЛИКОГ РАТА У ПОГЛЕДИМА ВОЈНИХ ПИСАЦА РУСКЕ ДИЈАСПОРЕ	603
Владимир Симиндеј	
БАЛКАНСКИ ЕХО У ГЕОПОЛИТИЧКИМ ПОТРЕСИМА НА ИСТОЧНОЈ ОБАЛИ БАЛТИКА: ДЕФОРМАЦИЈА ПРИБАЛТИЧКИХ ОБЛАСТИ РУСИЈЕ	611
Јасмина Милановић	
ДЕЛФА ИВАНИЋ – Учесница и сведок	621
Олег Вјачеславович Чистјаков	
ДЕЛАТНОСТ РУСКОГ ДРУШТВА ЦРВЕНОГ КРСТА У СРБИЈИ ТОКОМ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	641
ДЕКЛАРАЦИЈА МЕЂУНАРОДНЕ НАУЧНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ „ПРВИ СВЕТСКИ РАТ И БАЛКАНСКИ ЧВОР“	647
ДЕКЛАРАЦИЈА МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ «ПЕРВАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И ЕЁ БАЛКАНСКИЙ УЗЕЛ»	649

Издавачи
ИНСТИТУТ ЗА САВРЕМЕНУ ИСТОРИЈУ
Београд, Трг Николе Пашића 11
ФОНД РУСКИ СВЕТ
Москва, Кржижановског д. 13
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ
Београд, Господара Вучића 50
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БАЊАЛУЦИ
Бана Лазаревића 1

За издаваче
Проф. др Момчило Павловић, директор
Др Алексеј Анатољевич Громико, директор
Проф. др Радомир Милашиновић, декан
Академик Драго Бранковић, декан

Тираж 500 примерака
Прво издање

Формат 16,5 x 24 cm